

**Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha
mutaxassislarni qayta tayyorlash va
malakasini oshirish instituti
Farg'ona filiali**

**“Bolalar psixologiyasi”
moduli**

**3-Mavzu: BOLALAR PSIXIKASI:
BILISH JARAYONLARI, HISSIY
HOLATLARI VA INDIVIDUAL
TIPOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Katta o'qituvchi: Kurbonova Shaxnoza Nimadovna

Reja:

- 1. Bolalar psixologiyasi modulining predmeti, maqsadi va vazifalari.*
- 2. Bolalar psixologiyasining boshqa fanlar bilan aloqasi.*
- 3. Bola psixik taraqqiyoti qonuniyatlari.*
- 4. Maktabgacha yoshdagi bolalarda bilish jarayonlarining shakllanishi.*
- 5. Hissiy zoʻriqishlarni keltirib chiqaruvchi sabablar va ularning namoyon boʻlishi.*
- 6. Maktabgacha yoshdagi bolalarga xos individual psixologik xususiyat (temperament, xarakter, qobiliyat)lar.*

Amaliy mashg'ulotning maqsadi:

Bola psixik taraqqiyoti qonuniyatlari va umumiy xususiyatlarini. Bolalarda bilish jarayonlarining (sezgi, idrok, xotira, tafakkur, nutq, diqqat) shakllanishi hamda rivojlanish bosqichlari (go'daklik, chaqaloqlik, ilk bolalik, bolalik). Jismoniy sifatlar (tezlik, chaqqonlik, kuch, chidamlilik, egiluvchanlik) shakllanishida bilish jarayonlarining ahamiyati bo'yicha nazariy bilimlarni shakllantirish.

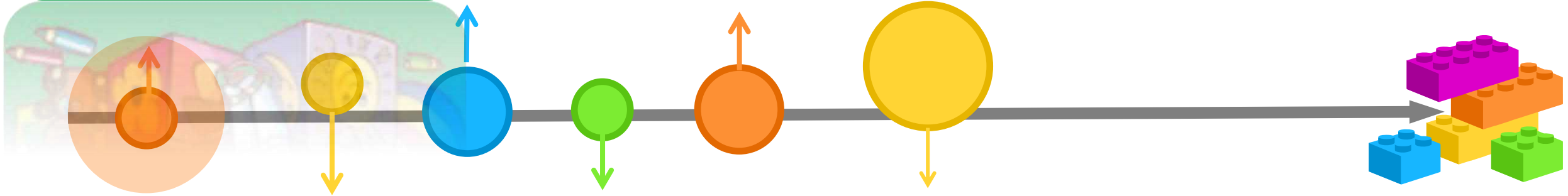

BOLALAR PSIXOLOGIYASI MODULINING PREDMETI, MAQSADI VA VAZIFALARI

Bolalar psixologiyasi – psixologiya fanining alohida tarmog‘i bo‘lib, u turli yosh davrlari bola psixik taraqqiyotining qonuniyatlarini, shuningdek, bir yosh bosqichidan boshqasiga o‘tish qonuniyatlarini o‘rganadi.

Bolalar psixologiyasi fanining asosiy e‘tibori tug‘ilgandan yetuklik davrigacha inson psixikasi va ongning qanday rivojlanishiga qaratilgan.

Bolalar psixologiyasi fanining asosiy kategoriyalari

Bolalik — ontogenezning dastlabki davrlarini belgilash uchun (tugʻilgandan oʻsmirlikkacha boʻlgan davrni belgilash uchun) qoʻllanadigan tushuncha.

Bolalik jadal psixik taraqqiyot davridir.

Yosh davrlarining anʼanaviy tasnifiga koʻra bolalik

Goʻdaklik
(tugʻilgandan 1
yoshgacha),

Ilk bolalik
(1 yoshdan 3
yoshgacha),

Maktabgacha yosh
(3 yoshdan 6-7
yoshgacha)

Kichik maktab yoshi
(6-7 yoshdan 10-11
yoshgacha)

Bilish jarayonlari

XAYOL

SEZGI

DIQQAT

$\sqrt{2}$

IDROK

XOTIRA

TAFAKKUR

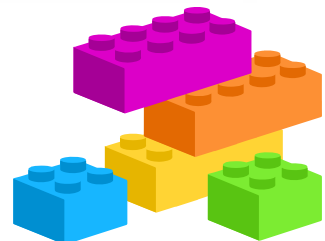
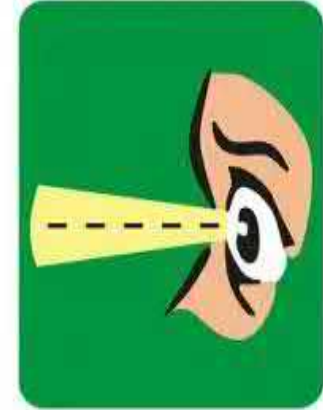
NUTQ

Sezgi

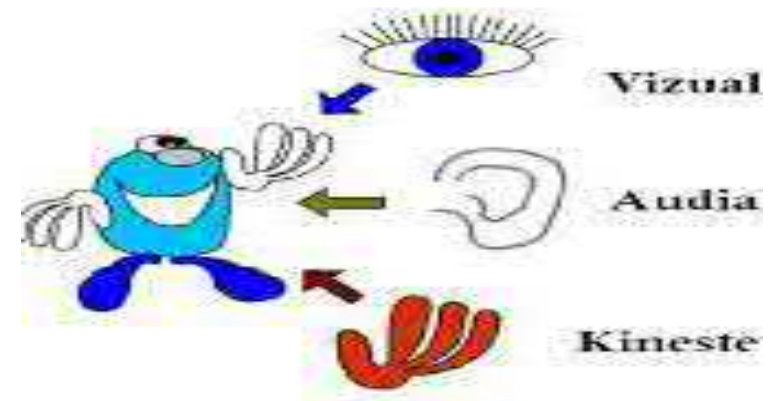
Sezgi - atrofimizdagi narsa va hodisalarning sezgi a'zolarimizga bevosita ta'sir etishi natijasida ularning ayrim belgi va xususiyatlarini miyamizda aks ettirilishini aytamiz.

IDROK

Idrok - bu bilishimizning shunday shakliki u borliqdagi ko'plab xilma-xil predmet va xodisalar orasida bizga ayni paytda kerak bo'lgan obyektning xossa va xususiyatlari bilan yaxlit tarzda aks ettirishimizni taminlaydi. Ya'ni idrokning asosida narsa va xodisaning yaxlitlashgan obrazi yotadiki bu obraz boshqalaridan farq qiladi.

Tafakkur

Tafakkur bolaning bog'cha yoshidagi davrida juda tez rivojlana boshlaydi. Bolalarda turmush tajribasining ko'payishi, nutqning nisbatan o'sganligi, bolalarining juda ko'p erkin va mustaqil harakatlar qilish imkoniyatiga ega bo'lishlari bunga sabab bo'ladi. Bolalar o'zlarining mustaqil harakatlari davomida atrofidagi turli xil narsalarni umumlashtirish kabi fikr qilish jarayonlarini vujudga keltiradi va takomillashtiradi.

XAYOL

Xayolning rivojlanishi uchun bolaga turmush tajribasi, tasavvurlar zaxirasi hamda juda ko‘p bilimlar kerak bo‘ladi. Tajriba esa bolaning tashqi olamdagi narsa va hodisalarni o‘zi ko‘rsatishi, voqelik hamda turli sohalarga doir tasavvur xosil qilishi, katta odamlar bilan keng munosabatda bo‘lishi natijasida ortib boradi. Xayol jarayonining dastlabki ko‘rinishlari bolada ikki yoshga to‘lib, uch yoshga qadam qo‘yganida ko‘rina boshlaydi.

Diqqat

Maktabgacha yoshidan boshlab bolalarda ixtiyoriy diqqat rivojlana boshlaydi. Biroq maktabgacha kichik yoshdagi bolalarda ixtiyorsiz diqqat ustunlik qiladi. Maktabgacha kichik yoshdagi bolalarda kun sayin paydo bo‘ladigan yangi-yangi qiziqishlar, o‘yin faoliyatlarining xilma-xil bo‘lab borishi ularda ixtiyorsiz diqqatni asta-sekin takomillashtirib boradi.

Maktabgacha ta‘lim muassasasi tomonidan talab etiladigan tartiblarga bo‘ysunish, qoidali o‘yin shartlarini so‘zsiz bajarish, kattalarning topshiriqlarini chidam va qunt bilan ado etish kabi hollar maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqatning ixtiyoriy turini rivojlantiradi. Bolalarda ixtiyoriy diqqatni rivojlantirishda o‘yinning roli juda kattadir. Chunki, turli o‘yinlar paytida bolalar diqqatlarini bir joyga to‘plab, o‘z tashabbuslari bilan ma‘lum maqsadlarni ilgari suradilar.

Xotira

Yosh bolalarning **xotirasi** kattaligi bilan ajralib turadi *plastiklik* Ular tez va oson eslashadi. Kattalarnikidan farqli o'laroq, bolaning yodlashi tez o'tadi, lekin ko'pincha tasodifiy.

Bog'cha yoshidagi bolalar (xususan kichik guruh bolalari) o'zlarining faoliyatlari uchun qandaydir ahamiyatga ega bo'lgan, ularda kuchli taassurot qoldirgan va ularni qiziqtiigan narsalami beixtiyor eslarida olib qolaveradilar. Ular biror narsani eslarida olib qolishni o'z oldilariga maqsad qilib qo'ymaydilar va hali maqsad qo'yishni uddasidan ham chiqay olmaydilar.

Nutq

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning nutqini rivojlantirish alohida ahamiyatga ega. Inson o'z fikrlarini ifodalash va boshqalarning fikrlarini tushunish uchun ona tilidan foydalanadi.

Individual psixologik xususiyatlari

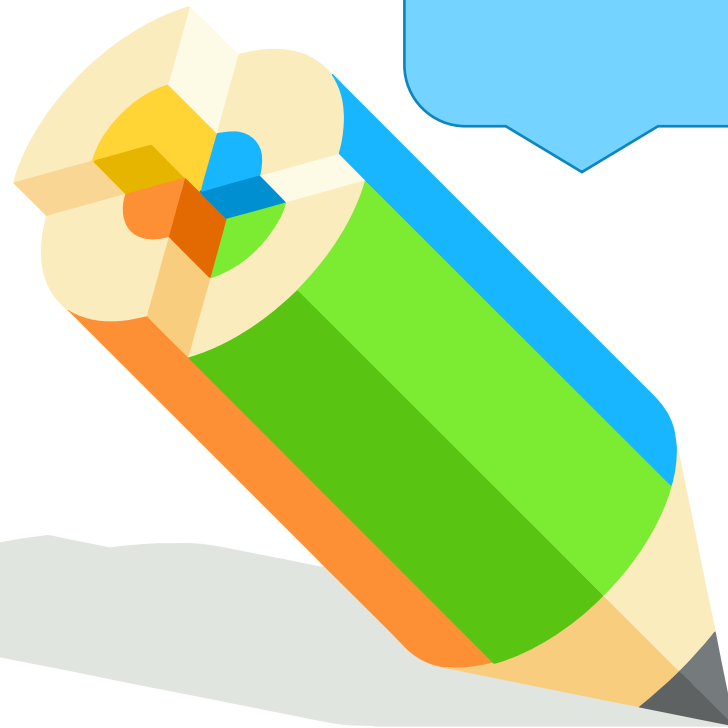
Temperament

Qobiliyat

Xarakter

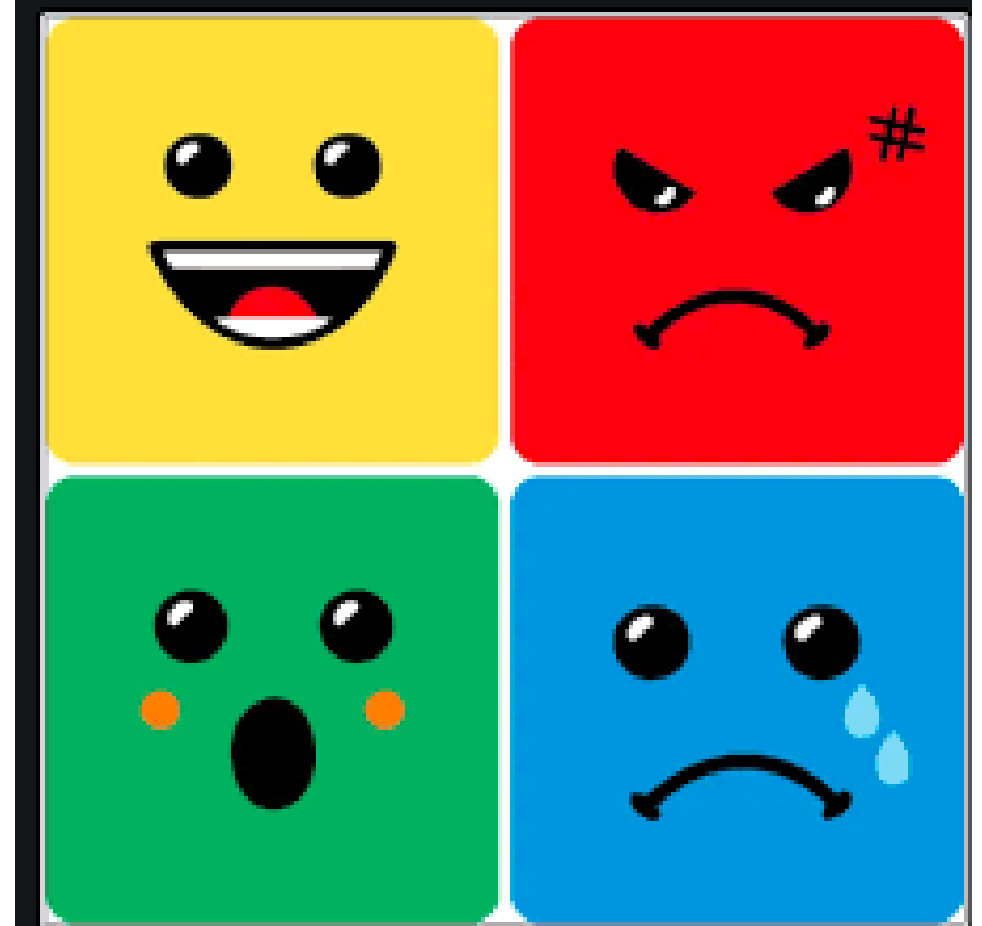

Temperament

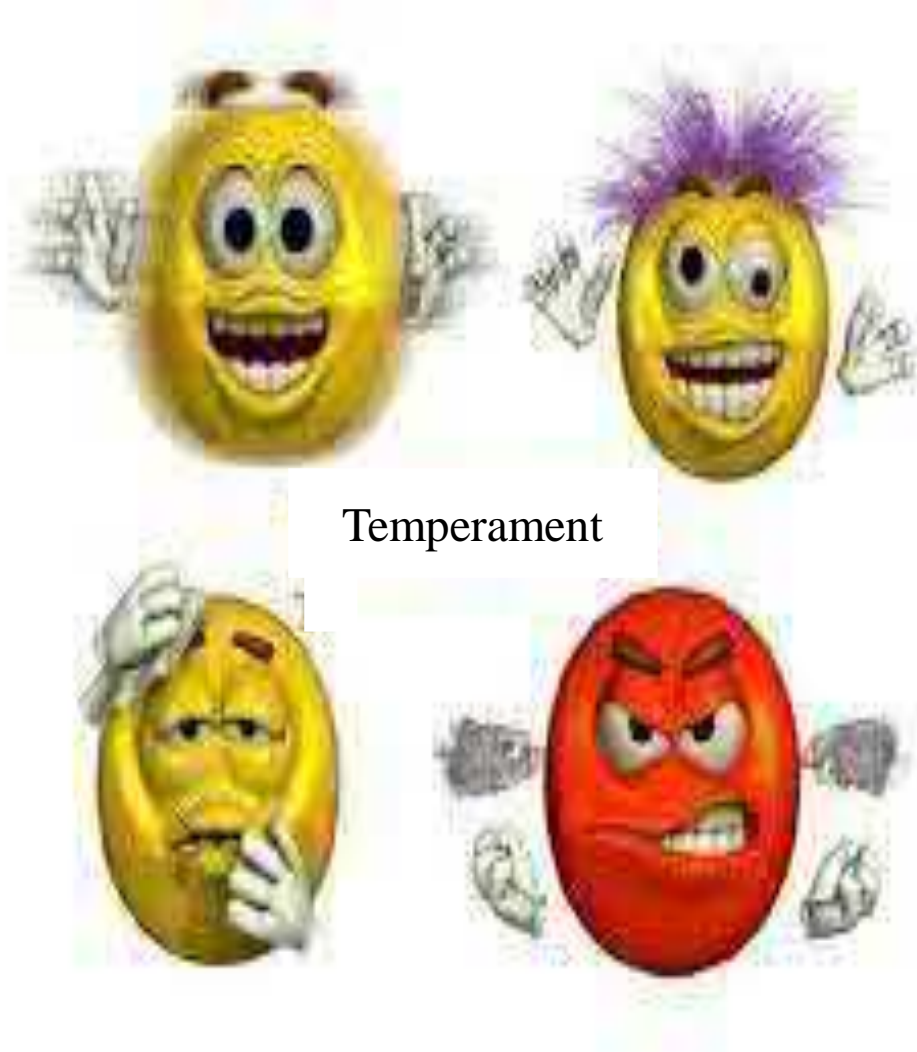

Temperament – bu asab tizimining tug‘ma, tabiat tomonidan tuhfa etilgan individual shaxsiy xususiyatlar to‘plami hisoblanadi.

Tabiat tomonidan berilgan bu shaxsiy xususiyatlar bolaning qanchalik faolligini, uning atrofidagi hayotga qanday munosabatda bo‘lishini, uning faoliyati qanchalik intensiv bo‘lishini belgilaydi.

Temperament

Temperamentlar yomon va yaxshi turga bo‘linmaydi, aksincha har bir temperamentning o‘ziga xos ijobiy tomonlari mavjud. Temperamentning to‘rtta asosiy turi mavjud: **xolerik**, **sangvinik**, **melanxolik** va **flegmatik**. Ularning har biri o‘ziga xos psixologik xususiyatlarga va ularning kombinatsiyasiga ega.

U juda jahldor, o'ziga ishongan va shijoatli, bir zumda qaror qabul qiladi, shuning uchun uning g'oyalari o'ylab topilmagan, lekin juda qiziq. U har doim nima istayotganini biladi. Xolerik bola juda harakatchan, uzoq kutishga toqat qilmaydi, kayfiyati keskin o'zgaradi. Uning yangi muhitda o'zini qanday tutishini oldindan aytish qiyin – reaksiya kutilmagan bo'lishi mumkin. Uning xatti-harakati dovulga o'xshaydi. Xolerik bola – bu daxshatli qichqiruvchi va bahschi bo'ladi. U qat'iyatli, qo'rqmas, oxirgi daqiqada o'z fikrini butunlay teskarisiga o'zgartira oladi, tavakkalchi va sarguzashtni yaxshi ko'radi.

XOLERIK

Sangvinik bolakay quvnoq, kuchli va muvozanatli, bundan tashqari u “quyosh” kabi ko‘pincha yaxshi kayfiyatda, izlanuvchan, faol. Sangvinik bolani juda tez kuldirish yoki biron bir arzimmas narsadan qattiq xafa qilib qo‘yish mumkin. Bunday bolaning ko‘z yoshlari tezda paydo bo‘ladi va juda tez yo‘qolib qoladi, chunki u juda aqlli bo‘lib, har doim o‘zini ovutish uchun qiziqarli mashg‘ulot topadi. Odamlar bilan osongina kirisha oladi, tezda yangi muhitga va yangi talablarga moslashadi. Sangvinik bolalar boshqa odamlarni osongina tushunadilar, boshqalarga nisbatan talabchan emaslar va odamlarni boricha qabul qilishga moyildirlar. Ular hokimiyat uchun kurashmaydi, lekin ko‘pincha kompaniyada yetakchi o‘rinni egallaydi. Sangvinik bolalar: “Kim bilan do‘stsiz?” – savoliga odatda: “Hammasi bilan” – deya javob beradi. Bunday bolalar qiziqarsiz o‘yin yoki ishni yoqtirishmaydi va uni oxiriga yetkazmasdan tashlab ketishlari ham mumkin. Qiziqarsiz ish ularni zeriktiradi va ular imkon qadar tezroq qutulishga harakat qilishadi.

Flegmatik. Kichkina flegmatik hamma narsada tartibni yaxshi ko'radi. U kiyim va o'yinchoqlarni ehtiyotkorlik bilan yig'adi, faqat o'z idishidan ovqatlanadi, tengdoshlar orasida faqat o'z o'yinchog'i bilan o'ynaydi.

Flegmatik bola – juda og'ir. Uni kuldirish yoki xafa qilish qiyin. Hatto janjal paytida ham bunday bola xotirjam bo'lib qoladi. U e'tiborini deyarli o'zgartirmaydi va notanish muhitga ko'nikishi uchun uzoq vaqt kerak bo'ladi. Uning nutqi sekin va pauzalarga boy. U yangi narsalarni o'rganishni yoqtirmaydi.

Flegmatik bola ko'p fantaziya qilmaydi, xotirjam o'ynaydi, faqat bir nechta o'yinchoqlarni yaxshi ko'radi. Bolalar bilan o'ynaganda, u tanish o'yinlarni afzal ko'radi. U bir ishni juda uzoq bajaradi, ammo kamdan-kam xato qiladi. Yetakchilikka intilmaydi, qaror qabul qilishni yoqtirmaydi, bu huquqni boshqalarga osonlik bilan beradi. U kamdan-kam xafa bo'ladi, lekin agar uning ko'ngli og'risa, munosabatlarini abadiy uzishi mumkin.

U juda tashabbuskor bo'lib shakllanishi mumkin. Flegmatik bola noqulay sharoitlarda ham muammosiz va samarali ishlashi mumkin va muvaffaqiyasizliklar uni bezovta qilmaydi.

Flegmatik bolaga nima yoqmaydi? Ota-onalarning qichqiriq va janjal bilan vazifani bajarish jarayonini tezlashtirishga harakat qilishlari.

FLEGMATIK

Melanxolik bola nafaqat jim, balki mehribon, yumshoq, ishonchli va ochiq fe'l-atvor egasidir. U juda ta'sirchan, salga xafa bo'ladigan, hamma narsada ehtiyotkor. Melanxolik o'ziga ishonchsiz, uning o'zi qaror qabul qilishi juda qiyin. Melanxoliklar notanish muhitda o'zini yo'qotadi va o'zini-o'zi boshqara olmaydi. Eng kichik noqulayliklar ham ularni muvozanatdan chiqarishi mumkin. Bunday bolalar faqat o'zlari sevgan, o'zlarini qulay va xavfsiz his qiladigan odamlar bilan erkin bo'lishadi. Shuning uchun oilada melanxolik bolaning to'liq ishonadigan odami bo'lishi kerak. Bundan tashqari bunday bolaga nafaqat ishonch, balki mehr, iliqlik va e'tibor ham kerak. Melanxolik bola begonalardan ehtiyot bo'ladi, begonalar bilan gaplashishni yoki o'ynashni xohlamaydi. Bunday bolalar juda past ovozda gapiradilar, kamdan-kam bahslashadilar, ko'pincha kuchli tengdoshlarining fikriga bo'ysunadilar. Bunday temperamentga ega bolalar tezda charchashadi, qiyinchiliklarga duch kelsalar, adashadi yoki tezda taslim bo'lishadi. Melanxolikning ichki dunyosi nihoyatda boy, u his-tuyg'ularning chuqurligi va barqarorligi bilan ajralib turadi. Bolalar – melanxoliklar o'zlarini “kichkina kattalar” kabi tutadilar – ular juda oqilona, ular hamma narsaga izoh topishni yaxshi ko'radilar va yolg'izlikni yaxshi ko'radilar. Melanxoliklar o'zlariga va boshqalarga yuqori talablar qo'yadilar.

MELANXOLIK

E'TIBORINGIZ
UCHUN
RAHMAT!

